

CZESŁAW GRAJEWSKI* – WARSZAWA
MAŁGORZATA PĘGIER** – WARSZAWA

***GRATULARE SION ALMA. NIEZNANE OFICJUM
O ŚW. KATARZYNIE Z ALEKSANDRII***

***GRATULARE SION ALMA. UNKNOWN OFFICE
OF ST. CATHERINE OF ALEXANDRIA***

Abstract

The article is a pioneering editing of a breviary Office of St. Catherine of Alexandria *Gratulare Sion alma*, from a breviary of the Benedictine Abbey in Saint-Savin en Lavedan, on the France – Spain border. The breviary is kept in the City Library in Toulouse (manuscript 73). The Office was not included in *Analecta Hymnica*, while *Repertorium Hymnologicum* only contains its incipit, which was noted by U. Chevalier based on the printed *Breviarium Grassense* (Toulouse 1513). As the Office is present in the 15th century part of the manuscript from Saint-Savin en Lavedan, one may suppose that it is the oldest known source of *Gratulare Sion alma*. The Office has a Benedictine form, and to a large extent it is an original work. Almost all antiphons and most responsories seem to have been created locally and do not have their counterparts in other liturgical sources. The manuscript 73, which is described here, is not the only existing breviary from Saint-Savin en Lavedan. There is also an earlier, two-volume breviary from the same Abbey, kept in the City Library in Bagneres-de-Bigorre

* Czesław Grajewski – prof. dr hab. nauk humanistycznych, Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

e-mail: cz.grajewski@uksw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2692-8232>

** Małgorzata Pęgier – dr nauk humanistycznych, Instytut Historii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

e-mail: m.pegier@uksw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-3509-9659>

(manuscripts 31 and 32, 14th century), but it does not include any Office of St. Catherine.

Keywords: St. Catherine of Alexandria; The Divine Office; breviary; liturgy

Translated by Tomasz Książczak

Tematem niniejszego artykułu jest tekst oficjum brewiarzowego *Gratulare Sion alma*, skomponowanego ku czci św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Utwór ten nie istnieje w obiegu naukowym; nie został uwzględniony w *Analecta Hymnica*¹ ani nie został dotąd opublikowany *in extenso*². Warto jednak zwrócić na niego uwagę, ponieważ poszerza wiedzę na temat rozwoju kultu tej znaczącej dla kultury europejskiej postaci. Niniejsze opracowanie należy zatem traktować jako pionierską edycję oficjum, które – zgodnie z zamiarem autorów artykułu – zostaje tym samym wprowadzone do obiegu naukowego.

Początku kultu św. Katarzyny na Zachodzie, lokalnie obecnego od VIII wieku³, należy upatrywać w Normandii w połowie XI wieku. Od tego momentu stopniowo nabierał dynamiki za sprawą przywiezienia jej relikwii (ok. 1030) do nieistniejącego obecnie klasztoru Trinité-du-Mont/Świętej Katarzyny w Rouen przez mnicha Symeona z klasztoru synajskiego⁴. Kalendarze liturgiczne z XI wieku, a tym bardziej wcześniejsze, w zasadzie nie uwzględniają świętej⁵. I chociaż w księgach liturgicznych spisanych w XII wieku obchód św. Katarzyny zaznaczony jest we wciąż nielicznych przypadkach⁶, to właśnie wówczas powstały pierwsze zachowane oficja brewiarzowe, stanowiące jedne z najsilniejszych przejawów jej czci.

¹ *Analecta Hymnica* (dalej: AH) zawiera teksty dziewięciu oficjów rymowanych ku czci św. Katarzyny: *Inclita sanctae virginis* (XII wiek); *Benedicta sit immensa* (XIII wiek); *Ave virgo speciosa* (XIII wiek); *Gratulemur in honore* (XIII wiek); *Virginis eximiae* (XIII wiek); *Triumphandi concordando* (XIV wiek); *Iucundare superna patria* (XVI wiek) oraz dwa oficja bez pierwszej antyfony. AH 18, nr 37-39; 26, nr 69-74. Do AH należy obecnie podchodzić z właściwym stopniem krytycyzmu, tak ze względu na atrybucję źródeł, jak i ich dobór.

² Jedyna wzmianka w literaturze to wyłącznie incipit oficjum opublikowany w: U. Chevalier, *Repertorium Hymnologicum*, t. 4, Louvain 1912, s. 155, nr 37734.

³ P. Assion, *Katharina (Aikaterinē) von Alexandrien*, w: *Lexikon der Christlichen ikonographie*, t. 7, red. W. Braunfels, Rom-Freiburg-Basel-Wien, 1990, kol. 290.

⁴ Ch. Walsh, *The Cult of St Katherine of Alexandria in Early Medieval Europe*, Hampshire-Burlington 2007, s. 73.

⁵ Np. *Breviarium antiquissimum*, Einsiedeln, Stiftsbibliothek, ms. 83(76), 2. poł. XI w., f. 7v; *Missale vetus*, Montpellier, Bibliothèque Interuniversitaire. Section de Médecine, ms. H314, XI-XII w., f. 6r oraz angielskie manuskrypty z 3. ćwierci XI w.: psalterz z Exeter, London, British Library, Harley ms. 863, f. 6r oraz collectarium z Winchester, London, British Library, ms. Cotton MS Viteilius E XVIII, f. 7r. Najstarsze formularze mszalne na uroczystość św. Katarzyny pochodzą z Monte Cassino z X w. Por. H. Paprocki, *Katarzyna Aleksandryjska, II. Kult*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. A. Szostek, Lublin 2000, kol. 986-987. Sama obecność tekstów o św. Katarzynie w tak wczesnych źródłach liturgicznych nie powinna nadmiernie dziwić w świetle kontaktów benedyktynów z Monte Cassino ze wspólnotami greckimi na południu Włoch.

⁶ Np. Monachium, Bayerische Staatsbibliothek, ms. Clm 23037, f. 6r; Londyn, British Library, Cotton ms Vespasian A XIV, f. 6r; Paris, Bibliothèque Nationale de France, ms. NAL 2188, f. 4r.

Śledząc w księgach teksty liturgiczne na dzień 25 listopada, bez trudu zauważa się ich obfitą różnorodność, zwłaszcza we Francji. Klasztory wokół Rouen wykazują się najsilniejszą koncentracją przejawów kultu Męczennicy Synajskiej, co dowodzi, że rozprzestrzenił się on po Europie właśnie z północy Francji⁷. Pierwsze oficjum o św. Katarzynie powstało w benedyktyńskim klasztorze Świętej Trójcy i św. Katarzyny w Rouen, stworzone przez mnicha Ainarda⁸. Mimo iż nie zachował się przekaz tej kompozycji, połowę XI wieku można uznać za moment rozpoczęcia ekspansji postgregoriańskiej twórczości poświęconej Dziewicy Synajskiej.

James J. Blasina wyodrębnił trzy główne typy poświęconych jej oficjów brewiarzowych⁹. Pierwszym jest frankońsko-angielskie oficjum *Inclita sanctae virginis*, bardzo rozpowszechnione w Europie; drugim – neapolitańsko-normandzkie *Virginis eximiae*, jeszcze bardziej popularne od poprzedniego; trzecim – normandzko-germańskie *Ave virgo speciosa*, charakterystyczne przede wszystkim dla kręgów germańskich.

Po przebadaniu około 1000 przekazów oficjów o św. Katarzynie, do powyższych trzech typów bezwzględnie należy dodać czwarty, *Gratulemur in honore* – oficjum charakterystyczne dla Niderlandów Burgundzkich. Zostało ono skomponowane w Liège lub w najbliższej okolicy w pierwszych latach XIII wieku bądź nawet wcześniej – w końcu XII wieku. Oficjum to obecne było w liturgii leodyjskiej niemal bez zmian do końca XVIII wieku, a więc jeszcze długo po zakończeniu Soboru Trydenckiego. Poza terytorium diecezji Liège było wykonywane w Erfurcie (jeszcze w XV/XVI wieku)¹⁰ oraz w Płocku już w XIV wieku¹¹ i wiele na to wskazuje, że przetrwało tam do około połowy XV wieku.

Poza tymi czterema zasadniczymi oficjami katarzyńskimi, średniowieczne i późniejsze źródła zawierają inne, endemiczne oficja, których nie odnajdujemy w brewiarzach, są bowiem przypadkami izolowanymi, charakterystycznymi dla tylko jednego, konkretnego ośrodka bądź dla niewielkiego obszaru i zachowały się w jednym lub niewielu przekazach. Takie jest m.in. oficjum *Gratulare Sion alma*, stanowiące przedmiot niniejszego artykułu.

⁷ P. Schill, *Ikongraphie und kult der hl. Katharina von Alexandrien im mittelalter studien zu den szenischen darstellungen aus der Katharinenlegende*, München 2005, s. 54 [rozprawa doktorska, Ludwig-Maximilians-Universität].

⁸ Ordericus Vitalis (ok. 1075 – ok. 1142) w kronice pt. *Historia Ecclesiastica*, opisującej m.in. dzieje Normandii, odnotowuje osobę mnicha benedyktyńskiego imieniem Ainard (Aenardus, Ainardus, Aynardus, zm. 1078), klasztorowego liturgisty i muzyka. Por. V. Gazeau, *Normannia monastica. Prosopographie des abbés bénédictins (Xe-XIIIe siècle)*, Caen 2007, s. 299; też, *Les abbés bénédictins de la Normandie ducale*, „Anglo-Norman Studies”, 26 (2003) s. 80.

⁹ J.J. Blasina, *Music and Gender in the Medieval Cult of St. Katherine of Alexandria, c. 1050-1300*, Cambridge MA 2015, s. 52-93 [rozprawa doktorska, Harvard University].

¹⁰ AH 26, nr 74. Źródła: brewiarz z kościoła św. Sewera w Erfurcie, Frankfurt am Main, Universitätsbibliothek, ms. Carm. 24 (1494); brewiarz z katedry NMP w Erfurcie; druk Kaspar Hochfelder, Norymberga 1497; brewiarz z kościoła św. Sewera w Erfurcie; druk Johann Schöffner, Moguncja 1518.

¹¹ Płock, Biblioteka Seminarium Duchownego, ms. bs. *Pontificale Plocense* XII/XIII w. W manuskrypcie oficjum *Gratulemur in honore* dopisano na początku XIII wieku. Kodeks dotarł do Płocka najprawdopodobniej w XIV wieku.

Oficjum *Gratulare Sion alma*

W aktualnym stanie wiedzy wiadomo o zaledwie dwóch zabytkach piśmiennictwa zawierających tekst *Gratulare Sion alma*, pochodzących z benedyktyńskich klasztorów Saint-Savin en Lavedan oraz Lagrasse.

Zasadniczy dla tematyki artykułu jest rękopis znajdujący się w Bibliotece Miejskiej w Tuluzie¹², będący podstawą edycji tekstu oficjum. Jest to brewiarz używany w benedyktyńskim opactwie Saint-Savin en Lavedan, zlokalizowanym na terenie diecezji de Tarbes¹³. Proweniencję manuskryptu potwierdza obecność dwóch oficjów o patronie opactwa św. Sawinianie (translacja 5 sierpnia oraz uroczystość główna 9 października z oktawą). Kodeks, papierowo-pergaminowy (374 zapisane karty o wymiarach 197 x 140 mm), restaurowany w 1982 roku, nie jest homogeniczny. Zawiera niewielki fragment mszału (f. 146-164), kalendarz liturgiczny, jednak największą jego część stanowią karty kilku brewiarzy z XIV, XV i XVI wieku¹⁴. Kalendarz liturgiczny znajduje się nie na początku kodeksu, a wewnątrz (f. 164-175) i stanowi późniejszy, XVI-wieczny dodatek. Stopień liturgiczny (*dignitas*) obchodu św. Katarzyny oznaczony jest w nim jako *II capis* (*duobus capis*, f. 174v). Kodeks mógł być w użyciu jeszcze w roku 1565 (nota marginalna, f. 374v), a więc w historycznym okresie rządów (1543-1593) świątłego opata François de Foix Candale OSB. Musiał to być czas rozkwitu kultury muzycznej w Saint-Savin de Lavedan, o czym przekonuje zbudowanie w 1557 roku przez anonimowego organmistrza szkoły tuluzańskiej¹⁵ niewielkich, lecz bogato zdobionych snycersko, 8-głosowych, renesansowych organów z jedną klawiaturą, jednych z najstarszych obecnie istniejących we Francji.

Rękopis 73 nie jest jedynym zachowanym brewiarzem z opactwa Saint-Savin en Lavedan. Dysponujemy nawet wcześniejszym, dwutomowym brewiarzem¹⁶, jednak trudno na jego podstawie wysnuć wnioski na temat celebracji godzin kanonicznych w dniu św. Katarzyny. W obu tomach brakuje początkowych kart, na których najpewniej znajdował się kalendarz. To oczywiście frustrujące, jednak naprawdę zaskakuje w nim brak oficjum o świętej (niewynikający z uszkodzenia), prawdopodobnie więc brewiarz został przepisany w czasie, kiedy w opactwie nie

¹² Toulouse, Bibliothèque Municipale, ms. 73, f. 332r-334r (oryginalna foliacja 119r-121r). V. Leroquais, *Les breviaires manuscrits des bibliothèques publiques de France*, t. 4, Paris 1934, s. 179-182. Kopia cyfrowa Paris, BNdF, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b105600395> (dostęp: 23.07.2021).

¹³ Klasztor Saint-Savin en Lavedan (Abbaye de Saint-Savin-en-Lavedan, Santi Savini di Bigorra lub St. Savini Levitanensis) był opactwem benedyktyńskim w gminie Saint-Savin, Hautes-Pyrénées. Manuskrypt, zanim został włączony do zasobów Biblioteki Miejskiej, był własnością dominikanów w Tuluzie. Ustalenia proveniencyjne brewiarza dokonane przez V. Leroquaisa potwierdza Joseph Lemarié w *Le bréviaire de Ripoll*, Paris, B.N. lat. 742. *Étude sur sa composition et ses textes inédits*, Montserrat 1965, s. 38.

¹⁴ *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France*, t. 7, red. P. Fournier, Paris 1885, s. 33.

¹⁵ P. Lafond, *Abbaye de Saint-Savin de Lavedan (Hautes-Pyrénées) (suite et fin)*, „Bulletin Monumental”, 53 (1887) s. 10.

¹⁶ Bagneres-de-Bigorre, Bibliothèque Municipale, mss. 31, 32 (XIV w.). V. Leroquais, *Les breviaires manuscrits des bibliothèques publiques de France*, t. 1, Paris 1934, s. 101-104.

stosowano jeszcze tekstów własnych o św. Katarzynie, choć 25 listopada oczywiście celebrowano uroczystość, za czym przemawiają przedmioty kultu związane z jej postacią (o tym dalej). Nikłym śladem, zwracającym uwagę na liturgię w dniu Dziewicy Aleksandryjskiej, jest później dodana, dziś nieczytelna nota marginalna, wpisana obok właściwego miejsca w kalendarzu (ms. 31, f. 96r).

Drugim, późniejszym źródłem przekazu *Gratulare Sion alma* jest benedyktyński brewiarz wydrukowany dla opactwa Najświętszej Marii Panny w Lagrasse (La Grasse, diec. Carcassonne)¹⁷. Wskutek ukrywania go w wilgotnym miejscu podczas okupacji niemieckiej (1940-1944) bardzo ucierpiał¹⁸, m.in. nie istnieje już kolofon, z którego wynikało, że *Breviarium Grassense* wytłoczył w 1513 tuluzański drukarz Jan de Guerlins (zm. 1521)¹⁹, działający na przełomie XV i XVI wieku w Hiszpanii i Francji²⁰. Z bardzo skąpych informacji wynika, że zachował się odrestaurowany w 1959 roku²¹, prawdopodobnie unikatowy egzemplarz tego druku²², z którego U. Chevalier przepisał incipit oficjum do swojego katalogu. I jest to jedyny dotąd, nikły ślad *Gratulare Sion alma* w literaturze naukowej, a co istotne: jest to ślad z XVI wieku, a więc wyraźnie późniejszy od rękopisu z Saint-Savin en Lavedan.

Wydaje się, że benedyktyni w Saint-Savin de Lavedan później w stosunku do większości ośrodków w Europie wprowadzili teksty własne o św. Katarzynie do liturgii brewiarzowej. Ponieważ wcześniejszy, XIV-wieczny brewiarz (Bagneres-de-Bigorre, mss. 31 i 32) nigdy nie został uzupełniony o oficjum katarzyńskie, sądzić należy, że w XV wieku został wycofany z użytku, a w jego miejsce tamtejsi benedyktyni wprowadzili nowy, uaktualniony (Tuluza, ms. 73), który jest już świadkiem celebracji nowego oficjum *Gratulare Sion alma* w dniu 25 listopada. Wiele wskazuje na to, że ta księga dokumentuje obraz XV-wiecznej liturgii klasztornej i choć wówczas niezbyt sięgający w przeszłość, to jednak już utrwalony.

Gratulare Sion alma wykazuje strukturę monastyczną (benedyktyńską). Tak więc nieszpory zawierają cztery antyfony, responsorium i antyfonę ad Magnificat. Dwa nokturny składają się z sześciu antyfon i czterech czytań z responsoriami, po których następuje canticum z poprzedzającą antyfoną. Trzeci nokturn to kolejne cztery czytania z responsoriami. Laudes składa się z pięciu antyfon, responsorium oraz antyfony ad Benedictus.

¹⁷ *Breviarium ad usum sacri et devoti monasterii Grasse, Carcassonensis diocesis, Per Johannem de Guerlin*. Por. R. Amiet, *Missels et bréviaires imprimés (Supplément aux catalogues de Weale et Bohatta). Propres des Saints (édition princeps)*, Paris 1990, s. 148.

¹⁸ F.X. Altés i Aguiló, *El breviari del monestir de Lagrassa imprès l'any 1513, i el seu homiliari catalanonorbonnes*, „Miscellània litúrgica catalana”, 8 (1997) s. 75-76.

¹⁹ *Répertoire bibliographique des livres imprimés en France au seizième siècle*, XVIII 77:1, red. L. Desgraves, J. Betz, J. Muller, Baden-Baden 1974.

²⁰ F.J. Norton, *Printing in Spain 1501-1520*, Cambridge 1966, s. 31-32. Oprócz brewiarza dla opactwa Lagrasse, de Guerlins wydał także brewiarz dla diecezji Tarbes (*Breviarium Tarbense*, Tuluza 1519). Amiet, *Missels et bréviaires imprimés*, s. 295, 571, 600.

²¹ Altés i Aguiló, *El breviari*, s. 81.

²² Amiet, *Missels et bréviaires imprimés*, s. 148; Altés i Aguiló, *El breviari*, s. 75.

Trzeba w tym momencie podkreślić pewien ślad charakterystyczny. Otóż w czasie, gdy do rękopisu wpisywano oficjum *Gratulare Sion alma*, w wielu ośrodkach liturgicznych pod datą 25 listopada równolegle ze św. Katarzyną wspomniano innego świętego aleksandryjskiego – Piotra, biskupa. Ten męczennik, mimo że w kalendarzach obecny wcześniej, po wprowadzeniu obchodu św. Katarzyny stał się postacią drugoplanową. W brewiarzu ms. 73 tylko w trzech momentach liturgicznych dołączono krótkie wzmianki o nim. Pierwszy raz w nieszpórach po oracji *Deus qui dedisti legem Moysi* odmawiano orację właśnie ku jego czci *Deus mundi Creator*. Więcej czasu poświęcono mu w drugim nokturnie, kiedy najpierw śpiewano sześć antyfon o św. Katarzynie, lecz następujące po nich cztery czytania (lekcje) były już o św. Piotrze (*in secundo nocturno fit de sancto Petro martyre*). Po kantyku wracano do uwielbienia św. Katarzyny, bo cztery responsoria są już ponownie jej dedykowane. Po raz trzeci wspomniano postać świętego biskupa na zakończenie laudesu, kiedy – podobnie jak w nieszpórach – dołączano modlitwę ku jego czci.

Pierwotnie więc w drugim nokturnie podkreślano postać męczennika aleksandryjskiego. Manuskrypt jednak jest świadkiem czasu, w którym dokonano się już przesunięcie celebracji św. Piotra męczennika na inny dzień. Oto obok trzech wyżej opisanych instrukcji (tzw. rubryk), na marginesach kart trzykrotnie zanotowano XVI-wiecznym pismem: *transfertur*, zwracając uwagę wykonawców, by nie recytować tekstów o św. Piotrze, bo jego liturgiczny obchód został przesunięty. Podobnie podano w kalendarzu: „Petri episcopi et martyris transfertur” (f. 174v). Może to wskazywać na używanie księgi jeszcze w połowie XVI wieku.

Ponieważ mamy do czynienia wyłącznie z tekstową wersją oficjum, nie możemy niczego pewnego twierdzić o melodiach większości antyfon i responsoriów, jak również nie możemy potwierdzić istnienia zjawiska numerycznego następstwa modi, tak charakterystycznego dla twórczości postgregoriańskiej. Większość śpiewów wydaje się twórczością oryginalną. Potwierdza to akrostych w antyfonach obu nokturnów i laudesu, układający się w łańcuch kolejnych liter alfabetu.

I nokturn:

Ad aeterni Regis laudem
 Beatissima Regina
 Clara virgo Catharina
 Dum videret properante
 Erat virgo Catharina
 Festum sanctae Catharinae

II nokturn:

Gloriosae Catharinae
 Hac in die Catharina
 Inclita virgo doctorum
 Katherina gloriosa
 Luce clara perlustratur
 Martyr Christi Catharina

Antyfona kantykowa:
Noster caetus clangat laetus

Laudes:
Optatus dies rutilat
Praeclara nobis gaudia
Quam devotis obsequiis
Regitur caelestis curia
Splendor aeterni luminis

Oryginalne są także antyfony ad Nonam oraz ad Magnificat w II nieszpórach.

Za nieoryginalne natomiast (tzn. zapożyczone z innych oficjów bądź w wysokim stopniu wzorowane na nich) uznać należy następujące śpiewy: oba hymny (I Vesperae oraz Matutinum), trzy z czterech antyfon godzin mniejszych (prima, tertia i sexta), 4. responsorium *O Christi pietas*, 7. responsorium *Sancta Catharina Christi martyr* (jest to wariant śpiewu ku czci różnych świętych, m.in. Benedykta *Sancte Benedicte confessor Domini*). Hymny (*Catharina mirabilis* oraz *Ad festum sanctae virginis*), których teksty były rozpowszechnione w Europie, prawdopodobnie śpiewano z tą samą melodią co w pozostałych ośrodkach, jednak pewności nie mamy.

Dwa utwory wykazują zapożyczenia z innych śpiewów: 1. antyfona laudesu *Optatus dies rutilat* (jej początek zdradza pokrewieństwo z tekstem hymnu do św. Tekli) oraz antyfona ad Benedictus *O summa Christi pietas*, wykazująca wyraźne związki z identycznie zatytułowaną antyfoną do św. Mikołaja. Ta ostatnia zresztą pojawia się dość często w różnych oficjach katarzyńskich, najczęściej w wersji *O Christi pietas*. Wątpliwość można mieć natomiast w stosunku do ostatniej antyfony *O caelestis regni rosa*, bo ten sam tekst znajduje się w XV-wiecznym modlitewniku zakonny z Pawii²³. Książeczka ta zawiera m.in. osiem tekstów poświęconych św. Katarzynie, w tym dwie antyfony i pięć oracji. Ponadto antyfona ta (w nieco zmienionej formie) pojawiła się również w XV-wiecznym manuskrypcie z Brukseli²⁴.

Dodać jeszcze należy, że czytania brewiarzowe oparte zostały na tekście *Złotej legendy* Jakuba de Voragine. Jest to jeden z kilkunastu wariantów tekstowych *Passio* stosowanych w oficjach o św. Katarzynie²⁵. W tekście oficjum warto podkreślić dwie charakterystyczne pomyłki skryptora, niesprostowane w manuskrypcie. Pierwsza pojawiła się w ostatniej strofie hymnu nieszpornego *Catharina mirabilis*: *Hoc decus* (powinno być: *Deus*) *det omnipotens / et Filius omnipotens / cum Spiritu Paraclito / qui regnat in perpetuo*.

Drugi oczywisty błąd widoczny jest w instrukcji dotyczącej ostatniej antyfony laudesu. Kopista zanotował „ad Vesperas”, choć prawidłowo powinno być napisane „ad Benedictus”. Pomimo użytkowania księgi nigdzie nie widać śla-

²³ *Liber precum*, Mediolan, Biblioteca Nazionale Braidense, ms. AD IX 41, f. 11v.

²⁴ AH 46, nr 242.

²⁵ *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis* A-I, red. Socii Bollandiani, Bruxellis 1898-1899, s. 252, nr 7.

dów korektury. Czyżby więc uznano te błędy za tak oczywiste, że nie widziano potrzeby ich poprawiania? A może pozostawiono owe pomyłki nieskorygowane dlatego, że rękopiśmienne brewiarze odchodziły już do przeszłości, wypierane przez księgi drukowane. A te wymuszały unifikację. Zwłaszcza w środowiskach benedyktyńskich stopień liturgiczny obchodu św. Katarzyny wyraźnie obniżał się do poziomu wspomnienia wspólnego o dziewicach. Ponadto postanowienia Soboru Trydenckiego zabraniały stosowania oficjów rymowanych.

Oficjum *Gratulare Sion alma* jawi się w przeważającej części jako oryginalna twórczość najpewniej benedyktynów. Oczywiście, należy dopuścić możliwość zredagowania tego oficjum w innym ośrodku i przyjęcie się go także w Saint-Savin en Lavedan, ale w obecnym stanie wiedzy wydaje się to mniej prawdopodobne. Po prostu nie znamy innego źródła przekazu. Brak dowodu, rzecz jasna, nie jest dowodem braku; jednak nie dysponując wcześniejszym przekazem tego oficjum ani nawet informacją o nim, w myśl zasady wnioskowania *ex silentio*, dopóki nie natrafimy na takowe, uznajemy to oficjum za przejaw lokalnego kultu św. Katarzyny.

Być może unikatowe teksty są echem liturgii katalońskiej, ewentualnie katalonarbońskiej. Przetrwanie takiego konglomeratu sugerują wyniki badań porównawczych czytań brewiarzowych w homiliarzu wydrukowanym w 1515 roku także przez Jana de Guerlins dla klasztoru Najświętszej Marii Panny w Lagrasse²⁶.

Na koniec jeszcze uwaga ogólna: kult św. Katarzyny Aleksandryjskiej w opactwie Saint-Savin en Lavedan udokumentowany jest od początku istnienia obecnej romańskiej świątyni. Przetrwał do dziś poświęcony jej ołtarz z XII wieku, jak również fragment późniejszego obrazu ołtarzowego (głowa świętej; dziś w Musée du Trésor, zlokalizowanym w dawnym kapitułarzu). Te przedmioty kultu stawiają opactwo Saint-Savin en Lavedan wśród wcześniejszych ośrodków, w których zaistniał kult św. Katarzyny. Trwał tam nieprzerwanie przez co najmniej cztery stulecia (XII-XVI wiek), jak o tym świadczy brewiarz z zapisanym oficjum *Gratulare Sion alma*. Inne zachowane źródła dowodzą jednak, że benedyktyni w Saint-Savin en Lavedan stosunkowo długo zwlekali z wprowadzeniem do liturgii dedykowanego świętej oficjum brewiarzowego.

Edycja tekstu

(klasyczna pisownia łacińska)

Skróty:

an – antiphona

ca – canticum

cap – capitulum

ev – evangelium

h – hymnus

i – incipit

inv – invitatorium

or – oratio (collecta)

ps – psalmus

²⁶ Altés i Aguiló, *El breviari*, s. 75, 107.

r – responsorium
 - – repetitio a latere
 v – versus responsorii
 vs – versiculus

	In vigilia beatae Catharinae	W wigilię świętej Katarzyny
	I Vesperae	I nieszpory
	<i>Super psalmos antiphonas</i>	<i>Antyfony do psalmów</i>
an 1	Gratulare Sion alma tanti festi gaudio quo regina Catharina triumphat martyrio.	Ciesz się i raduj, Syjonie, szczęśliwy z tak wielkiego święta, gdy królowa Katarzyna triumfuje nad męczeństwem.
an 2	Salve martyr gloriosa sponsa Christi nobilis quae triumphas in agone sacri plena minimis.	Bądź pozdrowiona, chwalebna męczennico, szlachetna oblubienico Chrystusowa, która triumfujesz w świętym męczeństwie pełna pokory.
an 3	Gloriosa Catharina te laudamus iugiter ut regnare tecum polo possimus perhenniter.	Chwalebna Katarzyno, Ciebie wciąż wychwalamy, byśmy wiecznie z Tobą królować mogli w niebie.
an 4	Alma virgo te collaudat per orbem ecclesia tuis servulis instantes transfer ad caelestia.	Panno łaskawa, Ciebie wychwala Kościół po całym świecie, przeprowadź wszystkich, którzy mienia się Twymi sługami, do świata niebiańskiego.
cap	Qui gloriatur (i)	Kto się chlubi (i)
r	Gloriosa Catharina (i)	Chwalebna Katarzyna (i)
v	Aurea (i)	Złota (i)

h	Catharina mirabilis atque Deo amabilis per omnia laudabilis nobis succurre miseris.	Katarzyno przedziwna i Bogu miła, we wszystkim godna chwały, nam nieszczęsnym pośpiesz z pomocą.
	Adsis nobis exulibus tuum festum colentibus et carentes virtutibus nos subleva sideribus.	Wspieraj nas, wygnańców czczących Twoje święto, i nas, cnót wszelkich pozbawionych, wynieś aż do gwiazd.
	De tuis sacris ossibus manat liquor languentibus curans eos doloribus tuis orationibus.	Z Twoich świętych szczątków sący się płyn leczący z cierpień za Twym modlitewnym wstawiennictwem.
	Post triumphum martyrii te portaverunt angeli in monte sacro Sinai sic iusserat vox Domini.	Po triumfie męczeństwa aniołowie Cię przenieśli na świętą górę Synaj, jak rozkazał głos Pański.
	Quae dum eras in saeculo corde vivevas [lege: vivebas] Domino florens flore virgineo Regis mittens in solio.	Która, póki byłaś w świecie doczesnym, sercem przebywałaś w Panu, błyszcząc kwiatem dziewictwa, na tron królewski wyniesiona.
	Unde virgo sanctissima nos de morte perpetua prece subleva assidua per saeculorum saecula.	Skąd, najświętsza Panno, uchron nas od śmierci wiecznej ustawiczną Twą modlitwą przez wszystkie wieki.
	Hoc decus [lege: Deus] det omnipotens et Filius omnipotens cum Spiritu Paraclito qui regnat in perpetuo. Amen.	Tę chwałę przyjmij, niech ją da Bóg wszechmogący i wszechmocny Boży Syn z Duchem Pocieszycielem, który na wieki króluje. Amen.
vs	Ora pro nobis beata Catharina (i)	Módl się za nami, święta Katarzyno (i)
ad Magnificat an	Ave virgo Catharina paradisi lilium ave martyr gloriosa patris ora filium ut caelorum mereamur ingredi palatium.	Bądź pozdrowiona, Katarzyno dziewico, lilio rajska, bądź pozdrowiona męczennico chwalebna, proś Syna Ojca przedwiecznego, byśmy godni byli wstąpić do pałacu niebieskiego.

or	Deus qui dedisti legem Moysi in summitate montis Sinai et in eodem loco per sanctos angelos tuos corpus beatae Catharinae virginis et martyris tuae mirabiliter collocasti, presta quaesumus, ut eius meritis et intercessione ad montem qui Christus est, valeamus pervenire. Per.	Boże, który na szczycie góry Synaj dałeś prawo Mojżeszowi i na to samo miejsce przez Twoich świętych Aniołów w cudowny sposób przeniosłeś ciało Twej świętej Dziewicy i Męczennicy Katarzyny, prosimy, przez jej zasługi i wstawiennictwo, pozwól, byśmy do tej góry, którą jest Chrystus, dojść mogli. Przez.
or	<i>Commemoratio sancti Petri martyris</i>	<i>Wspomnienie świętego Piotra męczennika</i>
	Deus mundi creator (i) <i>transfertur</i>	Boże, stwórco świata (i) <i>przeniesione</i>

	Ad Matutinum	Na jutrznię
inv	Regem regum laudum ecclesia qui hodie potenti dextera Catharinam vexit ad aethera.	Kościół słaui Króla królów, który dziś wynosi Katarzynę do chwały niebios, po prawicy Wszechmocnego.
h	Ad festum sanctae virginis Catharinae et martyris, Dei laetentur populi Per omne tempus saeculi.	W święto świętej Katarzyny, dziewicy i męczennicy, radują się narody Boże poprzez wszystkie wieki.
	Haec nam Virgo Deo digna, pia, dulcis ac benigna, bis sex (dies) ieiunando complevit in ergastulo.	Owa bowiem Panna miła Bogu, pobożna, łagodna i łaskawa, dwakroć sześć dni wypełniła postem i w odosobnieniu.
	Cum missus est Michael Archangelus et signifer, ut secura sit de praevio repugnantes vituperet.	Gdy posłany został archanioł i chorąży Michał, by bezpieczna była dzięki wskazującemu drogę, a stojących na drodze zganił.
	Ille cum quibus liceat dicens qui in Deo sperat, semper vincit si sufferat in Deo Christi gratia.	I mówiąc im, wskazał, że godzi się mówić: ten, kto pokłada nadzieję w Bogu, zawsze zwycięża, jeśli tylko otrzyma w Bogu łaskę Chrystusową.
	Demum Christus apparuit quem Virgo sancta meruit videreque renuit mundum de quo non doluit.	Wreszcie Chrystus się objawił, którego święta Dziewica godna była ujrzeć, i uwolnił ją od świata, który z nią nie współcierpiał.
	Virgo nata regis Costi miserere semper nostri ne sit dies iudicii nobis poena supplicii.	Panno zrodzona z rodu królewskiego Kostusa, miej wciąż litość nad nami, by dzień sądu nie był dla nas karą cierpienia.

h	Illud imple quae petisti et Tu Rex qui promisti ut in exitu animae sit nobis salus veniae.	Napełnij go tym, o co prosiłaś, i Ty, Królu, który przysięgłeś, że przy zejściu z tego świata dusze dostąpią zbawienia i łaski przebaczenia.
	Laus honor et imperium sit Creatori omnium cum Nazareno Filio et Spiritu Paraclito. Amen.	Stworzycielowi wszystkich rzeczy niech będzie chwała, cześć i panowanie z Synem Nazareńczykiem i Duchem Świętym. Amen.

	In I Nocturno	I nokturn
an 1	Ad aeterni Regis laudem deprecamus modulam nam beatae Catharinae virginis sollemnia.	Ku chwale Króla wiekuistego z wszystkich sił niesiemy modły, bowiem trwa uroczystość błogosławionej Katarzyny dziewicy.
ps 1	Domine Dominus noster (i)	Panie, Pan nasz (i)
an 2	Beatissima regina Costi regis filia mansit patris post excessum iura tenens regia.	Błogosławiona królowa, córka króla Kostusa, pozostaje po śmierci tą, która sprawuje królewskie prawa ojca.
ps 2	Caeli enarrant (i)	Niebiosa głoszą (i)
an 3	Clara virgo Catharina clavis docta laboris pollebat sacrificante conveniesque nobilis.	Jasna dziewico, Katarzyno, roztropna w szlachetnym trudzie, przybędziesz szlachetna, ty, która wsławiłaś się, składając ofiarę.
ps 3	Domini est terra (i)	Pana jest ziemia (i)
an 4	Dum videret properante virgo cultus daemonum intrat templum colitabat multitudo gentilium.	Kiedy śpiesząc, ujrzy dziewica cześć dla duchów złych, wkracza do świątyni i gromadzi wielką liczbę ludzi.
ps 4	Eructavit (i)	Wyrzywa się (i)
an 5	Erat virgo Catharina mirae plenitudinis omniumque videbatur oculis mirabilis.	Katarzyna była dziewicą pełną niezwyklej doskonałości i oczom wszystkich niezwykłą się jawiła.
ps 5	Deus noster refugium (i)	Bóg naszą ucieczką (i)
an 6	Festum sanctae Catharinae nostra colat concio ut illius mereamur inuari praesidio.	Niechaj nasze zgromadzenie czei święto świętej Katarzyny, byśmy byli godni schronić się pod jej obronę.
ps 6	Magnus Dominus (i)	Wielki Pan (i)
vs	Specie tua (i)	Piękno twe (i)

lectio 1	Catharina virgo Costi regis filia...	Katarzyna dziewica, córka króla Kostusa...
r 1	Post passiones martyrium sub caesare Maxentio Catharina laudabilis virginitatis lilio.	Po cierpieniach męczeństwa za cesarza Maksencjusza, chwalebna Katarzyna kwiatem dziewictwa.
-	Decorabat ecclesiam et ornavit martyrio.	Uświetniła Kościół i męczeństwem ozdobiła.
v	Virgo Dei pura pudore virginitatis.	Panna w Bogu czysta o wstydzie dziewiczym.
lectio 2	Et de potentu deorum...	I mocą Bożą...
r 2	Gloriosa Catharina orta regali ingenie studiis liberalibus ornata dilectissimae.	Godna chwały Katarzyna z rodu królewskiego odznaczała się szlachetnymi staraniami najmilszego serca i godnego urodzenia.
-	Exemplum cunctis extitit caste vivendi et pie.	Pozostaje dla wszystkich przykładem czystego życia i pobożności.
v	Aurea quae Dominus coronavit laurea Christus.	Którą Chrystus Pan otoczył złotym wieńcem.
lectio 3	Dum vero Maxentius...	Kiedy zaś Maksencjusz...
r 3	Rex Costus genuit quam Christus item convocavit hoc caro spiritus haec.	Król Costus zrodził tę, którą Chrystus również powołał, tak ciało, jak i ducha.
-	Haec marcuit in te levavit.	To, co więdło, w tobie orzeźwił.
v	Virgo divina trahe nos ad te Catharina.	Przez Boga zesłana dziewico, pociągnij nas ku tobie, Katarzyno.
lectio 4	Pro quaere Maxentius...	Dla wybadania Maksencjusz...
r 4	O Christi pietas o virtus atque potestas virginis ex membris sacris fluit.	O, jaka pobożność Chrystusowa, jaka pobożność oraz moc płynie ze świętych szczątków dziewicy.
-	Unda liquoris unde fides aegris infundit dona salutis.	Skąd przejrzystym strumieniem wody wypływa wiara dla chorych i dary zbawienia.
v	Virginis ob meritum manet hoc memorabile signum.	Przez zasługi dziewicy pozostaje godny upamiętnienia znak.

	In II Nocturno	II nokturn
	<i>Fit de sancto Petro martyre. Transfertur</i>	<i>Będzie o świętym Piotrze. Przeniesiony</i>
an 7	Gloriosae Catharinae virginis sollemnia celebremus quae per orbem recolit ecclesia.	Celebrujemy uroczystość chwalebnej dziewicy Katarzyny, którą Kościół słaui w świecie.
ps 7	Benedixisti (i)	Pobłogosławiłeś (i)
an 8	Hac in die Catharina caesaris insaniam fide fregit ac ruinae dedit idolatriam.	Tego dnia Katarzyna szaleństwo cesarza wiarą uśmierzyła i do upadku doprowadziła bałwochwalstwo.
ps 8	Fundamenta (i)	Fundamenty (i)
an 9	Inclita virgo doctorum destruxit sufficiam quos apene morte demptos reduxit ad praeuam.	Niezlomna dziewica przełamała dowodzenia uczonych, których niemalże przez śmierć zabranych naprowadziła na właściwą drogę.
ps 9	Cantate I (i)	Śpiewajcie I (i)
an 10	Katherina gloriosa carcere recluditur quae sanctorum angelorum obsequiis alitur.	Chwalebna Katarzyna uwolniona z więzienia, która czczona jest przez posłuszeństwo świętych aniołów.
ps 10	Dominus regnavit (i)	Pan króluje (i)
an 11	Luce clara perlustratur carceris ergastulum quo beata Catharina Christum vidit Dominum.	W jasnym świetle przechodzi przez niewolę odosobnienia, w którym błogosławiona Katarzyna widzi Chrystusa Pana.
ps 11	Cantate II (i)	Śpiewajcie II (i)
an 12	Martyr Christi Catharina culpas nostras dilue ut caelestis regnum scalam valeamus scandere.	Męczennico Chrystusa, Katarzyno, winy nasze obmyj, byśmy godni byli wejść po stopniach do królestwa niebieskiego.
ps 12	Dominus regnavit II (i)	Pan króluje II (i)
	<i>In secundo nocturno ut supradictum est. Transfertur</i>	<i>W drugim nokturnie jak wyżej zostało wskazane. Przeniesiony</i>
vs	Posuisti Domine (i)	Ustanowiłeś, Panie (i)
lectio 5	Natalis sancti Petri Alexandrini...	W dzień narodzin świętego Piotra Aleksandryjskiego...

lectio 6	Quorum tres autem persecutorum...	Z których zaś trzech prześladowców...
lectio 7	Cumque se super in omni agone...	Kiedykolwiek względem siebie w każdym trudzie...
lectio 8	Satisque vigilanter...	Wystarczająco i czujnie...
	<i>Super canticum</i>	<i>Do kantyku</i>
an	Noster caetus clangat laetus sollemni laetitiae ad honorem summi Regis laetabunda cantica.	Nasz radosny zastęp męczenników wyśpiewuje w uroczystej radości na cześć najwyższego Króla pełne wesela pieśni.
ca	Audite me (i)	Wysłuchajcie mnie (i)
ev	Simile est regnum caelorum (i)	Królestwo niebieskie podobne jest (i)
vs	Adiuuabit (i)	Wspomógł (i)
r 5	O mater in superis Catharinae virgino sanctissima o inenarrabilis constanter patronis.	O Matko wśród najwyższych najświętsza, Katarzyny dziewicy niewypowiedzianej ustawicznie patronki.
-	Quae Maxentii minas contemnens caelesti sponso convicta es.	Która nie zważając na groźby Maksencjusza, niebieskiemu oblubieńcowi została przyrzeczona.
v	Virgo pia martyr Dei intercede pro nobis ad Dominum.	Panno pobożna, męczennico Boża, wstawiaj się za nami u Pana.
r 6	Hodie virgo regia Catharina mater pia suffulta quia regno standit caelestia.	Dziś królewska dziewica Katarzyna, matka łaskawa, umocniona została, ponieważ staje w królestwie niebieskiego pałacu.
-	Cuius precamur praecibus adsis coniugi caelestis.	Którą błagamy prośbami, bądź blisko oblubieńca niebieskiego.
v	Haec sic conferens oleum ingressus sponsi thalamum candore nitet nivei cruore ruber roseo.	Ona zaś, tak przynosząc olejek, wszedłszy do komnaty małżonka, bielą śniegu błyszczący, purpurowa czerwienią różaną.

r 7	Sancta Catharina Christi martyr audi rogantes servulos.	Święta Katarzyno, męczennico Chrystusa, wysłuchaj proszących sług.
-	Et impetratam nobis caelitus tu defer indulgentiam.	I z woli Bożej ześlij nam wyproszoną łaskawość.
v	O Catharina sidus aureum Domini gratia servorum gemitus solita sustine clementia.	O Katarzyno, gwiazdo złota, dzięki łasce Pana, płacz sług Twoich powstrzymaj Twą niezwykłą łagodnością.
r 8	O Catharina nobilis gloriosa laudabilis succurre nobis precibus te devote poscentibus.	O Katarzyno szlachetna, chwalebna i godna uwielbienia, przybądź z pomocą nam, pobożnie błagającym cię naszymi modlitwami.
-	Ut tecum Christi gloria praeservamur in aethera.	Abyśmy z tobą łaskę Chrystusa zachowali w niebie.
v	O regina Catharina paradisi lilium posce plebis supplicanti beatam precamur.	O królowo Katarzyno, uproś, błagamy, błogosławioną lilię rajska dla proszącego cię uniżenie ludu.

	In Laudibus antiphonae	Antyfony na chwałę
an 1	Optatus dies rutilat in quo martyr ecclesia dignis extollit laborum Catharinae sollemnia.	Jaśniej dzień wyczekiwany, w którym Kościół uświęca cierpienie Katarzyny męczennicy jako godne sprawowania uroczystości.
an 2	Praeclara nobis gaudia Salvator confert hodie quod Catharinam munere decoravit victoriae.	Zbawiciel przynosi nam dziś radość wspaniałą, gdyż Katarzynę darem przystroił zwycięstwa.
an 3	Quam devotis obsequiis colit nostra religio effudit lac et sanguine pudoris testimonio.	O, w jak uniżonej bogobojności cześć oddaje nasza pobożność, tak wypływa mlekiem i krwią świadectwo skromności.
an 4	Regitur caelestis curia laudes dicant Altissimo qui Catharinam hodie coronavit martyrio.	Zbiera się zgromadzenie niebieskie i chwałę głosi Najwyższemu, który Katarzynę dzisiaj uwieńczył męczeństwem.
an 5	Splendor aeterni luminis te supplices te possimus ut Catharine martyris caelsis iungamus coetibus.	O, blasku wiecznej światłości, pokornie Cię prosimy, byśmy w zastępach niebieskich złączyli się z Katarzyną dziewczicą.

cap	<i>Ut supra</i>	<i>Jak wyżej</i>
r	Martyr et alma Dei	Męczennico i łaskawa Boża
-	Virgo constans Catharina	Dziewico, niewzruszona Katarzyno,
v	Poscimus ecce Rex quod nobis sis medicina.	Prosimy Króla, byś była dla nas lekiem.
h	Catharina mirabilis (i)	Katarzyno przedziwna (i)
vs	Ora pro nobis (i)	Módl się za nami (i)
ad Vesperas [lege: ad Benedictus] an	O summa Christi pietas omni laude dignissima quae Catharinae virginis longe declaras merita nam ex ipsius tumulo sacri liquoris unctio manetque caecis oculos reddit et sanat languidos.	O najwyższa dobroci Chrystusowa, najgodniejsza wszelkiej chwały, która zasługi Katarzyny dziewicy sławisz na wieki, bowiem z jej świętego grobu płynny olejek wypływa, wzrok przywraca niewidomym i uzdrawia chorych.
	<i>Caetero ut supra. Commemoratio sancti Petri</i>	<i>Reszta jak wyżej. Wspomnienie świętego Piotra</i>

	Horae minores	Godziny mniejsze
an ad I	Ave gemma claritatis ad instar carbunculi ave rosa paradisi more flagrans balsami. Catharina virgo felix gloriosa meritis assistentes tuis festis caeli iunge gaudiis.	Witaj, perło łagodności, podobna brylantom, witaj różo rajska, lśniąca na podobieństwo balsamu. Katarzyno, szczęśliwa dziewico, godna chwały dla Twych zasług, uczestniczących w Twoim święcie, przyłącz do udziału w radości niebieskiej.
an ad III	Ave gloriosa virgo ave sponsa Regis regum speciosa ave viva Christi hostia tua devote celebrantibus sollemnia impetra caelestia suffragia.	Witaj, panno chwalebna, witaj, wspaniała oblubienico Króla królów, witaj, żywa ofiara Chrystusa, świętującym nabożnie Twoją uroczystość wyjednaj przychyłność nieba.
an ad VI	Virginis eximiae Catharinae martyris almae festa celebrare da nobis Rex pie Christe.	Daj nam czcić święto niezwyklego dziewictwa i czystego męczeństwa Katarzyny, Chryste, Królu łaskawy.

an ad IX	Honestatis speculum castitatis vinculum Catharina Conditoem saeculi Salvatorem populi nobis ita ut condonet et coronet in gloria nos laudantes et cantantes. Alleluia.	Niech Katarzyna, zwierciadło szlachetności i poręka czystości, ubłaga za nami Stworzyciela ludzkości i Zbawiciela ludu, by ukoronował w chwale nas, chwających i śpiewających. Alleluja.
----------	--	---

	Ad (II) Vesperas	Na (II) nieszpory
an l	Gratulare Sion (i)	Raduj się, Syjonie (i)
	<i>Capitulum, hymnus, versiculus ut supra</i>	<i>Capitulum, hymn, wersyкул jak wyżej</i>
r	O Christi pietas (i)	O dobroci Chrystusowa (i)
v	Virginis (i)	Dziewictwa (i)
ad Magnificat an	O caelestis regni rosa Catharina gloriosa quae probata velut aurum coram Christo defers laurum esto lapsis medicina veneranda Catharina ut tecum laudis iubilum canamus autem Dominum.	O różo królestwa niebieskiego, chwalebna Katarzyno, któraś pożądana niczym złoto, wobec Chrystusa nosisz wieniec laurowy, bądź lekiem dla upadających, godna czci Katarzyno, byśmy zaś z Tobą radosny śpiew chwały zanosili Panu.
ca	Magnificat (i)	Uwielbiaj (i)
	<i>Hymnus, versiculus, responsorium, oratio ut supra</i>	<i>Hymn, wersyкул, responsorium, modlitwa jak wyżej</i>

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Altés i Aguilo Francesc X., *El breviari del monestir de Lagrassa imprès l'any 1513, i el seu homiliari catalanonarbones*, „Miscellània litúrgica catalana”, 8 (1997), s. 73-107.
- Amiet Robert, *Missels et bréviaires imprimés (Supplément aux catalogues de Weale et Bohatta). Propres des Saints (édition princeps)*, Paris 1990.
- Analecta Hymnica Medii Aevi*, red. G.M. Dreves, t. 18, Leipzig 1894; t. 26, Leipzig 1897; t. 46, Leipzig 1905.
- Assion Peter, *Katharina (Aikaterinê) von Alexandrien*, w: *Lexikon der Christlichen ikonographie*, t. 7, red. W. Braunfels, Rom-Freiburg-Basel-Wien, 1990, kol. 289-297.
- Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis A-I*, red. S. Bollandiani, Bruxellis 1898-1899.
- Blasina James J., *Music and Gender in the Medieval Cult of St. Katherine of Alexandria, c.1050-1300*, Cambridge MA 2015 [rozprawa doktorska, Harvard University].
- Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France*, t. 7, red. P. Fournier, Paris 1885.

- Chevalier Ulysse, *Repertorium Hymnologicum*, t. 4, Louvain 1912.
- Gazeau Véronique, *Les abbés bénédictins de la Normandie ducale*, „Anglo-Norman Studies”, 26 (2003) s. 75-86.
- Gazeau Véronique, *Normannia monastica. Prosopographie des abbés bénédictins (Xe-XIIe siècle)*, Caen 2007.
- Lafond Paul, *Abbaye de Saint-Savin de Lavedan (Hautes-Pyrénées) (suite et fin)*, „Bulletin Monumental”, 53 (1887), s. 5-18.
- Lemarié Joseph, *Le bréviaire de Ripoll, Paris, B.N. lat. 742. Étude sur sa composition et ses textes inédits*, Montserrat 1965.
- Leroquais Victor, *Les breviaries manuscrits des bibliothèques publiques de France*, t. 1, 4, Paris 1934.
- Norton Frederick J., *Printing in Spain 1501-1520*, Cambridge 1966.
- Paprocki Henryk, *Katarzyna Aleksandryjska, II. Kult*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. A. Szostek, Lublin 2000, kol. 986-987.
- Répertoire bibliographique des livres imprimés en France au seizième siècle*, XVIII 77:1, red. L. Desgraves, J. Betz, J. Muller, Baden-Baden 1974.
- Schill Peter, *Ikongraphie und kult der hl. Katharina von Alexandrien im mittelalter. Studien zu den szenischen darstellungen aus der Katharinenlegende*, München 2005 [rozprawa doktorska, Ludwig-Maximilians-Universität].
- Walsh Christine, *The Cult of St Katherine of Alexandria in Early Medieval Europe*, Hampshire-Burlington 2007.

GRATULARE SION ALMA. NIEZNANE OFICJUM O ŚW. KATARZYNIE Z ALEKSANDRII

Streszczenie

Artykuł jest pierwszą edycją oficjum brewiarzowego o św. Katarzynie z Aleksandrii *Gratulare Sion alma* z brewiarza benedyktyńskiego opactwa w Saint-Savin en Lavedan na pograniczu francusko-hiszpańskim. Brewiarz jest przechowywany w Bibliotece Miejskiej w Tuluzie (ms. 73). Oficjum nie zostało ujęte w serii *Analecta Hymnica*, a w *Repertorium Hymnologicum* widnieje zaledwie jego incipit, który Ulysse Chevalier zanotował na podstawie drukowanego, późniejszego *Breviarium Grassense* (Toulouse 1513). W rękopisie z Saint-Savin en Lavedan oficjum istnieje w XV-wiecznej warstwie, dlatego mamy prawo przypuszczać, że jest to najstarszy znany obecnie przekaz *Gratulare Sion alma*. Ma ono strukturę benedyktyńską i w dużej mierze stanowi twórczość oryginalną. Niemal wszystkie antyfony i większość responsoriów to – jak się wydaje – twórczość lokalna, niemająca odpowiedników w europejskich źródłach liturgicznych. Opisany rękopis 73 nie jest jedynym zachowanym brewiarzem z Saint-Savin en Lavedan. Istnieje także wcześniejszy, dwutomowy brewiarz z tego samego opactwa, przechowywany w Bibliotece Miejskiej w Bagnères-de-Bigorre (manuskrypty 31 i 32 z XIV wieku), jednak nie zawiera on oficjum o św. Katarzynie.

Słowa kluczowe: św. Katarzyna z Aleksandrii; oficjum; brewiarz; liturgia